

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EĞİTİM DÜZEYLERİNE GÖRE GENÇ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Pınar KARAHAN-DURSUN¹

Gönderim tarihi:02.01.2019 Kabul tarihi:14.07.2019

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisi, eğitim seviyelerine göre genç iş gücü için incelenmiştir. Türkiye için yapılmış çalışmalar dikkate alındığında, doğrudan yabancı yatırımların istihdam etkisini, iş gücünün özelliğine göre inceleyen çalışma eksikliği gözlemlenmektedir. Uygulamalı analizde, 2005:Q1-2018:Q2 dönemi için doğrudan yabancı yatırımlar ile eğitim düzeylerine göre genç istihdam arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi sınır testi yaklaşımıyla araştırılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların genç istihdam üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkileri ARDL modeli ile incelenmiştir. Model sonuçları, doğrudan yabancı yatırımların sadece meslek lisesi ve yükseköğretim genç istihdamı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, doğrudan yabancı yatırımların istihdam etkisinin en çok yükseköğretim mezunu genç iş gücünde görüldüğünü fakat bu etkinin sınırlı olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Genç İstihdam, Sınır Testi, ARDL Modeli.

Jel Sınıflaması: F23, E24, C32.

THE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON YOUTH EMPLOYMENT FOR THEIR EDUCATION LEVELS: THE CASE OF TURKEY

Abstract

This paper examines the employment effects of foreign direct investments, by levels of education for young workforce in Turkey. Considering literature for Turkey, it has been observed the lack of the studies investigating the employment effects of foreign direct investment by labor quality. In the empirical analysis, bound test is employed to investigate the co-integration relationship between foreign direct investment and the educated youth employment covering the period of 2005:Q1-2018:Q2. It has been analyzed the long-term and short-term effects of foreign direct investment on the educated youth employment with ARDL (Autoregressive Distributed Lag) model. ARDL model results show that foreign direct investment has an only positive employment effect on vocational high school and higher educated youth labor. The empirical results indicate that foreign direct investment has a highest employment effect on higher educated youth labor. However, this effect is found to be limited.

Keywords: Foreign Direct Investment, Youth Employment, Bound Test, ARDL Model.

JEL Classification: F23, E24, C32.

* Bu çalışma, 30 Mart-1 Nisan 2017 tarihleri arasında Kocaeli’nde gerçekleşen “European Congress on Economic Issues” kongresinde bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

¹ Dr., Anadolu Üniversitesi, E-posta: pkarahan@anadolu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-8289-6570

1. Giriş

Ekonomik büyüme ve istihdam artışı için çok önemli bir iktisadi değişken olarak değerlendirilen ve sermaye birikimi sürecinde yerli yatırımlara destek sağlayan doğrudan yabancı yatırımlar, sınırlı olan yerli finansal kaynakların tamamlayıcısı olarak görülmekte ve gelişmekte olan ülkelerin dış odaklı gelişim stratejilerinin temelini oluşturmaktadır² (Ernst, 2005; Inekwe, 2013). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde politika yapıcılarının doğrudan yabancı sermaye çekmeye çalışmalarının nedenlerinden biri, ekonomilerinde yeni iş alanları yaratmaktır (Javorcik, 2014). Özellikle tasarruf düzeyleri düşük olan gelişmekte olan ülkeler, üretimlerini ve dolayısıyla istihdam düzeylerini arttırmak için doğrudan yabancı yatırımlara ihtiyaç duymaktadırlar. Literatürde; iş gücü ve üretim maliyetleri, iş gücünün niteliği, yatırım teşvikleri, pazar payı, ekonomik büyüme potansiyeli ve iç talep düzeyi doğrudan yabancı yatırımların niteliğini ve miktarını etkileyen faktörler olarak gösterilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik etkileri ile ilgili yapılmış çalışmalarda çoğunlukla, doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratma etkisi üzerinde durulduğu görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam arttırıcı etkisi; ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların miktarına, girdiği sektöre, geldiği ülkeye ve geliş amacına göre farklılık göstermektedir. Özellikle işsizliğin yüksek oranlarda seyrettiği gelişmekte olan ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımların istihdamı arttırması beklenir. Bununla birlikte, özelleştirilen firmaların satın alınması veya şirket birleşmesi yoluyla giren doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerinde nötr ve çoğu zaman azaltıcı yönde etki etmesi olasıdır (Karagöz, 2007). Genel olarak, doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerinde üç farklı etkisinin olduğu ileri sürülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar;

1. Yeni iş alanları yaratma yoluyla doğrudan veya üretiminin dağılım aşamasında dolaylı olarak istihdamı arttırabilir.
2. Var olan firmayı satın alarak ve yeniden yapılandırarak mevcut istihdamı koruyabilir.
3. Piyasadan çekilerek veya yoğun rekabet ortamından dolayı yerli firmaların kapanmasına yol açarak istihdamı azaltabilir (Pinn vd., 2011).

Doğrudan yabancı yatırımlar, iş gücünün maliyetinin yanında iş gücünün niteliği ile de ilgilenmektedir. Eğitimli çalışanların yeni teknolojiyi daha hızlı öğrenmesi ve genellikle

¹ “Doğrudan yatırım, yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide bir işletmenin yönetimini kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Doğrudan yatırımda, yatırımcının işletmenin sermayesinde yüzde 10 ya da daha fazla paya sahip olması veya yönetimde söz sahibi olması esastır” (TCMB: 10).

daha verimli olması nedeniyle, eğitimli iş gücüne sahip ülkeler doğrudan yabancı sermayeyi ülkelere çekmede önemli avantaja sahip olmaktadır (Wahid vd., 2009). Eğitimli iş gücünün doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmede önemli bir etkiye sahip olduğuna ilişkin yapılmış ampirik çalışmalarda (Fazekas 2000, Lin, 2011; Gao, 2005; Smionescu ve Naro, 2019; Akın ve Vlad, 2011; Carstensen ve Toubal, 2004; Talpos ve Enache, 2010; Checchi, 2007; Quazi vd., 2017; Cleeve vd., 2015) genellikle, üniversite derecesine sahip olanlar nitelikli çalışanlar (skilled workers) ya da eğitimli çalışanlar (educated workers) olarak ele alınmaktadır.

Mughal ve Vechiu (2009), doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkeye yeni teknoloji ve bilgi getirmesinin yanında, nitelikli iş gücüne talebi arttırdığını ve beşeri sermaye birikimini desteklediğini ifade etmiştir. Becker ve Muendler (2008), Schöffler ve Moritz (2018), Hunya ve Geishecher (2005), Bandick ve Karpaty (2011), Almeida (2005), Hale ve Long (2006), Huttunen (2005), Todo vd. (2009) çalışmalarında, doğrudan yabancı yatırımların yarattığı etkinin (istihdam etkisi, verimlilik etkisi) çalışanların eğitim seviyesine göre değiştiğini tespit etmişlerdir. Literatürde, doğrudan yabancı yatırım yoluyla gelen yeni teknoloji ve bilginin transferinde eğitimli gençlerin daha verimli olması nedeniyle, yabancı firmaların eğitimli genç çalışanları istihdam etme eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır (Fazekas, 2000; Hale ve Long, 2006; Hunya ve Geishecher, 2005).

Bu çalışmanın amacı, 2005:Q1-2018:Q2 dönemi için Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların istihdam etkisini, gençlerin eğitim seviyelerine göre incelemektir. Türkiye için doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisinin beşeri sermayenin sahip olduğu eğitim düzeyine göre farklılaşabileceğine ilişkin ampirik bir çalışmanın yapılmadığı göz önüne alındığında, bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurmada fayda sağlayacağı beklenmektedir. Beş bölümden oluşan çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların gelişimi ve genç istihdam profili tanıtılıp, üçüncü bölümde ampirik literatür özetlerine yer verilecektir. Çalışmanın dördüncü bölümü olan uygulamalı analizde veri seti ve kullanılan yöntem açıklanıp, analiz bulguları paylaşılacaktır. İzleyen bölümde, çalışmadan elde edilen sonuçlara yer verilecektir.

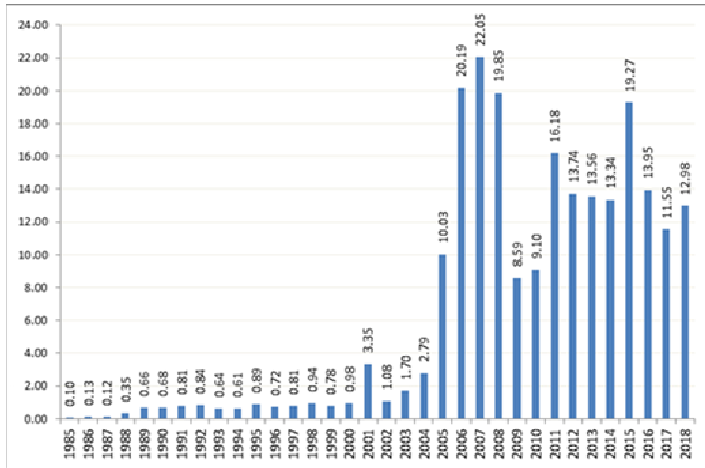
Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların meslek lisesi ve yükseköğretim mezunu gençlerin istihdamı üzerinde pozitif anlamlı bir etkisinin olduğunu, ilköğretim mezunu gençlerin istihdamını negatif yönde etkilediğini göstermiştir. Analiz bulguları, doğrudan yabancı yatırımların en fazla yükseköğretim mezunu gençlerin istihdamını arttırmasına karşın, söz konusu etkinin sınırlı olduğunu ortaya koymuştur.

2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi ve Genç İstihdam Profili

Türkiye, 1980’li yıllarda uygulamaya başladığı liberalizasyon politikaları, 1990’lı yıllarda Avrupa Birliği (AB) üyelik çalışmaları ve 1996 yılında Gümrük Birliği süreciyle yabancı sermayeyi ve serbest dış ticareti desteklemiştir. 2004 yılında AB adaylığının resmîyet kazanmasıyla birlikte, yabancı yatırımcılar için daha güvenilir bir ülke haline gelen Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar hızla artmaya başlamıştır (Göçer vd., 2013).

Şekil 1, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımların 1990-2018 yılları arasındaki gelişimini göstermektedir. Şekil 1’den görüleceği üzere, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar 2001 yılına kadar düşük seviyelerde gerçekleşirken, 2001 yılında ilk kez 1 milyar doların üzerine çıkarak 3,35 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2001 krizinin etkisiyle birlikte 2002 yılında yaklaşık 1 milyar dolar seviyesine düşen doğrudan yabancı yatırım girişleri, 2005 yılında hızla artarak 10 milyar dolara ulaşmıştır. Küresel likidite koşullarının etkisi ile doğrudan yabancı yatırım girişleri, 2007 yılında 1985-2018 dönemi boyunca en yüksek değerini alarak 22 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 2008 küresel finans krizinin etkisi ile azalmaya başlayan doğrudan yabancı yatırım girişleri, 2009 yılında 8,6 milyar dolar seviyesine düşmüştür. Bu seviye, 2005-2018 dönemi boyunca gerçekleşen en düşük doğrudan yabancı yatırım girişi olmuştur. 2011 yılında artmaya başlayan doğrudan yabancı yatırım girişleri, 2015 yılında 19,3 milyar dolara ulaşmış ve 2018 yılında yaklaşık 13 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Şekil 1: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri (Milyar \$)



Kaynak: TCMB-EVDS veri tabanı kullanılarak oluşturulmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratma etkisi, yüksek işsizliğe sahip gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemlidir (Abor ve Harvey, 2009). 15-24 yaş aralığındaki işsizliği temsil eden genç işsizlik oranlarının, yetişkin işsizlik (25+ yaş) oranlarından kaç kat fazla olduğu genç/yetişkin işsizlik oranları ile ifade edilmektedir. Genç/yetişkin işsizlik oranlarının Türkiye’de yıllara göre değişimi incelendiğinde, söz konusu oranda önemli bir değişim olmadığı görülmektedir. 2002 yılında 2,5 olan genç/yetişkin işsizlik oranı, 2007 yılında 3, 2012 yılında 2,7 ve 2018 yılında 2,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye’de genç işsizlik oranları yetişkin işsizlik oranlarının iki katından daha yüksek oranlarda gerçekleşmektedir. Tablo 1’de yer alan Türkiye’de yıllarla göre genç işsizlik oranları incelendiğinde, genç işsizliğin özellikle ekonomik kriz dönemlerinde (2001-2002, 2008-2009) yüksek oranda arttığı³ ve sonraki dönemlerde de aşağı yönlü direnç gösterdiği görülmektedir. Martin (2009), ekonomik durgunluk dönemlerinden sonra işten çıkarmalar olmasa bile, iş gücü piyasasına girmeye çalışan gençlerin artmaya devam etmesi nedeniyle, genç işsizlik oranlarının yüksek seviyelerde gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Genç İşsizlik Oranları (GİO), (1990-2018, %)

Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GİO	16	15,3	16,3	17,7	16	15,5	13,5	14,3	14,2	15	13,1
Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GİO	16,2	19,2	20,5	20,6	19,9	19,1	20	20,5	25,3	21,7	18,4
Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018				
GİO	17,5	18,7	17,9	18,5	19,6	20,8	20,3				

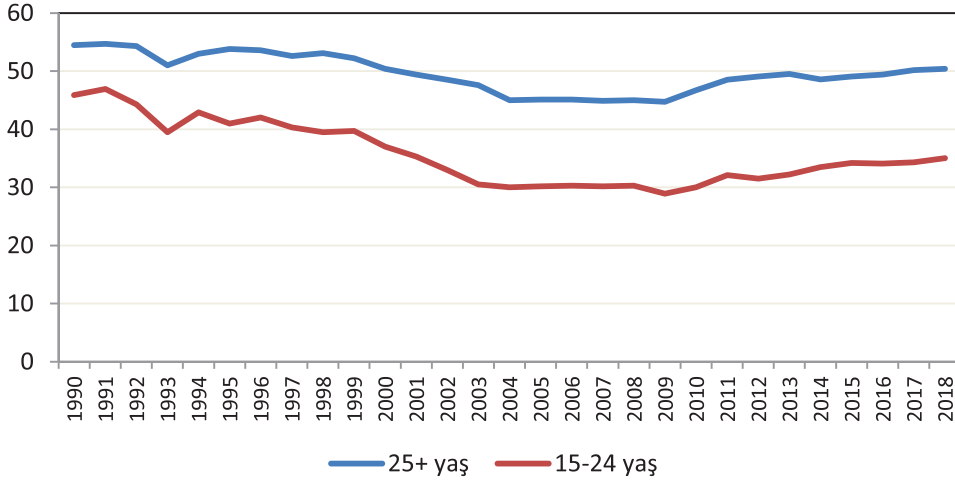
Kaynak: TÜİK.

Türkiye’de 2018 yılı itibariyle genç nüfus 11 milyon 785 bin kişiden oluşmakta olup, kurumsal olmayan nüfusun (15+) yüzde 19,4’ünü oluşturmaktadır. Şekil 2, Türkiye’de 1990-2018 yılları arasında genç istihdam (15-24 yaş) ve yetişkin istihdam (25+ yaş) oranlarını göstermektedir. Şekilden görüleceği üzere, söz konusu yıllarda Türkiye’de genç istihdam oranları yetişkin istihdam oranlarına göre oldukça düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. 2008 küresel finans krizi her iki istihdam türü üzerinde de azaltıcı etki yaratmakla birlikte, bu etki genç istihdam üzerinde daha güçlü olmuştur. 2008 yılında yüzde 45 olan yetişkin istihdam oranı 2009 yılında yüzde 44,7 seviyesine düşerken, bu oranlar genç istihdam için sırasıyla yüzde 30,3 ve yüzde 28,9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

³ Gençlerin iş deneyimlerinin olmaması, kıdem tazminatı açısından işverenin gençleri işten çıkarmasının daha az maliyetli olması ve yetişkinlere göre gençlerin iş değiştirme sıklığının daha fazla olması, genç işsizlikte görülen yüksek konjonktürel dalgalanmaların nedenlerini oluşturmaktadır (Görlich vd., 2013; O’Higgins, 2001; Pagés ve Montenegro, 2007).

Şekil 2. Türkiye’de Genç (15-24) ve Yetişkin (25+) İstihdam Oranları

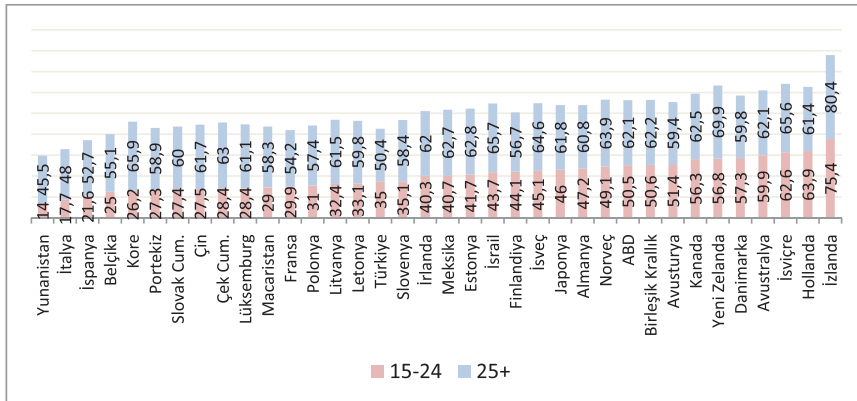
(1990-2018, %)



Kaynak: TUIK ve ILOSTAT verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 3, 2018 yılı itibarıyla 36 ülkeyi kapsayan OECD ülkelerinde gerçekleşen genç istihdam ve yetişkin istihdam oranlarını göstermektedir. 2018 yılında OECD ülkeleri içerisinde; en yüksek genç istihdam oranı (yüzde 75,4) ve yetişkin istihdam oranı (yüzde 80,4) İzlanda’da, en düşük genç istihdam oranı (yüzde 14) ve yetişkin istihdam oranı (yüzde 45,5) Yunanistan’da gerçekleşmiştir. Türkiye, 36 ülkeyi kapsayan OECD ülkeleri arasında en yüksek genç istihdam oranına (yüzde 35) sahip 21. ülke konumundadır.

Şekil 3: OECD Ülkelerinde Genç (15-24) ve Yetişkin (25+) İstihdam Oranları (2018, %)



Kaynak: OECD ve ILOSTAT verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2’de, 2000-2018 yılları arasında Türkiye’de ilköğretim, meslek lisesi, genel lise ve yükseköğretim mezunu gençlerin istihdam oranları yer almaktadır. Söz konusu yıllarda genç istihdam oranları ortalama olarak ilköğretim için yüzde 37,5, ilköğretim için yüzde 27,1, meslek lisesi için yüzde 44,1, genel lise için yüzde 24,7 ve yükseköğretim için yüzde 51 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tablo incelendiğinde, 2000 yılında eğitim düzeylerine göre gerçekleşen genç istihdam oranları, yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle 2002 yılında önemli oranda azalmıştır. Genç istihdam oranları, bu tarihten 2008 yılına kadar önemli dalgalanmalar göstermemiştir. Tablo 2’den görüleceği üzere, 2008 küresel finans krizi en çok yükseköğretim mezunlarının istihdamı üzerinde etkili olmuştur. 2007 yılında yüzde 54,6 olan yükseköğretim mezunlarının genç istihdam düzeyi 2008 yılında yüzde 53,4’e, 2009 yılında yüzde 50,8’e ve 2010 yılında yüzde 48,6’ya düşmüştür. 2018 yılı itibarıyla, en yüksek istihdam oranı ilköğretim mezunlarına aittir. Yüzde 54,8 istihdam oranına sahip yükseköğretim mezunlarını, yüzde 54 ile yükseköğretim, yüzde 45,1 ile meslek lisesi, yüzde 40,2 ile ilköğretim ve yüzde 24,7 ile lise mezunları izlemektedir.

Tablo 2: Türkiye’de Eğitim Düzeylerine Göre Genç İstihdam Oranları
(2000-2018, %)

Yıllar	İlkokul	İlköğretim	Meslek Lisesi	Genel Lise	Yükseköğretim
2000	47,4	10,5	47,6	28,6	50
2001	46,5	9,6	43,8	28,3	49,8
2002	45,2	11,1	40,7	24,7	44,2
2003	41,4	12,1	41,4	21,5	44,4
2004	41,6	12,7	41,4	23,3	47,6
2005	39,7	17,4	42,8	22,6	51,5
2006	38,7	19,4	44,1	23,3	54,9
2007	39,3	22,7	45,2	23,9	54,6
2008	39,3	24,8	46,1	24,5	53,4
2009	38,8	24,6	42,9	25	50,8
2010	39,5	27,8	43,8	23,9	48,6
2011	43,1	30,1	45,3	25,5	52,1
2012	46,1	29,6	44,1	24,6	52,5
2013	15,9	30	45,5	25,1	53
2014	21,9	34,9	43,7	24,7	52,1
2015	23,8	40,1	44,5	25,6	53
2016	28,2	47,9	44,3	25,1	51,9
2017	36,7	54	44,7	24,4	51,2
2018	40,2	54,8	45,1	24,7	54
Ortalama Değer	37,5	27,1	44,1	24,7	51,0

Kaynak: TÜİK

Tablo 3, 2018 yılı itibariyle 15-24 yaş grubunun eğitim seviyelerine göre istihdam edildiği sektörlerin oranlarını göstermektedir. Tablo 3 incelendiğinde; ilköğretim mezunu gençler en fazla sanayi sektöründe, diğer eğitim seviyesine sahip gençler ise en fazla hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. 2018 yılı itibariyle, ilkokul mezunu gençlerin yüzde 34,7'si sanayi sektöründe istihdam edilirken, ilköğretim mezunu gençlerin yüzde 42'si, meslek lisesi gençlerin yüzde 62'si, lise mezunu gençlerin yüzde 67,8'si ve yükseköğretim mezunu gençlerin yüzde 76,6'sı hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir.

Tablo 3:Sektörel Genç İstihdam Oranları (2018, %)

	İlkokul	İlköğretim	Meslek Lisesi	Genel Lise	Yükseköğretim
Tarım	29,5	17,3	11,5	11,4	5,2
Sanayi	34,7	29,2	20,3	15,2	14,5
İnşaat	9,5	11,5	6,2	5,6	3,7
Hizmet	26,3	42,0	62,0	67,8	76,6

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

3. Literatür İncelemesi

3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar-İstihdam İlişkisi

Doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik etkilerine ilişkin yapılmış çalışmalarda, genel olarak doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratıp yaratmadığı araştırılmıştır. Literatürde, doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisi hakkında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Tablo 4'te, doğrudan yabancı yatırımlar-istihdam ilişkisi üzerine yapılmış bazı uluslararası çalışma özetleri yer almaktadır. Bu çalışmalardan Anyanwu (2013) ve Choudhry (2010), doğrudan yabancı yatırımların (DYY) genç istihdam üzerindeki etkisini incelemişlerdir.

Tablo 4. Doğrudan Yabancı Yatırımlar-İstihdam İlişkisi Üzerine Yapılmış Ampirik Çalışma Özetleri

Yazar (lar)	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Jayaraman ve Singh (2007)	1990-2003	Fiji	Sınır Testi ARDL Modeli Granger Nedensellik	DYY'deki %1'lik artışın uzun dönemde istihdamı %0,017 oranında artırdığı ve uzun dönemde DYY'den istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır
Becker ve Muendler (2008)	2000	Almanya	Eşleşme Metodu	DYY genişlemesinin, yükseköğretim mezunu çalışanların işten ayrılma oranlarını %11.9 düşürürken, daha az eğitim düzeyine sahip olan çalışanların işten ayrılma oranlarını %2.7 düşürdüğü tespit edilmiştir. DYY girişinden sonra yükseköğretim mezunlarının işe alımlarının, daha az eğitim düzeyine sahip çalışanlardan daha fazla olduğu ortaya konmuştur.
Abor ve Harvey (2008)	1992-2002	Gana	Panel Veri	DYY ile istihdam arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu, DYY artışlarının yüksek istihdam oranları yarattığı tespit edilmiştir.
Rizki ve Nishat(2010)	1985-2008	Pakistan, Hindistan, Çin	SUR	Analiz bulguları, her üç ülkede de istihdam düzeyi üzerinde GDP'nin etkili olduğu, DYY'nin etkili olmadığı yönündedir.
Debaere vd. (2010)	1968-1996	Güney Kore	Probit Model	Güney Kore'den giden (outward) DYY'lerin; -Güney Kore'den daha az gelişmiş (daha az kişi başı milli gelire sahip) ülkelere gittiğinde, daha az gelişmiş ülkelerdeki çok uluslu şirketlerin özellikle kısa dönemde istihdam oranını düşürdüğü, -Güney Kore'den daha fazla gelişmiş ülkelere gittiğinde, gittiği ülkedeki çok uluslu şirketlerin istihdamı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.
Choudhry (2010)	1980-2005	72 Ülke	Panel Veri	DYY'deki artışların genç istihdamı desteklediği ortaya konmuştur.
Pinn vd. (2011)	1970-2007	Malezya	ARDL Sınır Testi	DYY ile istihdam arasında uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkisinin bulunmamasına karşın DYY'den istihdama doğru nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Vacaflares (2011)	1980-2006	12 Latin Amerika Ülkesi	Dinamik Panel Veri	DYY'nin istihdam yaratmada önemli ve pozitif bir etkisi olduğu ve bu etkinin erkek istihdamı yoluyla işlediği sonucuna varılmıştır.

Yazar (lar)	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Yaylı ve Değer (2012)	1991-2008	Gelişmekte olan 27 ülke	Dinamik Panel Veri Nedensellik Analizi	Kısa dönemde, doğrudan yabancı yatırımlardan istihdama doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Mehra (2013)	1970-207	Hindistan	Regresyon	DYY'nin kamu ve özel sektördeki istihdam üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını ve bu sonucun Hindistan ekonomisinin istihdamsız büyüme özelliği göstermesinden kaynaklandığı bulgusuna ulaşılmıştır.
Anyanwu (2013)	1991-2009	Afrika	FGLS	DYY'nin Sahra Altı Afrika'da genç istihdam üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Inekwe (2013)	1990-2009	Nijerya	VECM	Üretim sektöründeki DYY'nin, istihdam ile pozitif ilişkili; hizmetler sektöründeki DYY'nin istihdam ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.
Wei (2013)	1985-2011	Çin	AUTOREG Yöntemi	DYY ile istihdam arasında; tarım sektöründe önemli oranda pozitif bir ilişki olduğu, sanayi sektöründe önemli bir ilişkinin olmadığı ve hizmetler sektöründe önemli oranda negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Matthew ve Johnson (2014)	1990-2010	Nijerya	OLS	İhracat, ithalat, enflasyon, döviz kuru, DYY ve istihdam verilerinin kullanıldığı çalışmada, DYY'nin istihdam üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve en büyük etkiye sahip olan değişken olduğu tespit edilmiştir.
Brincikova ve Darmo (2014)	1993-2012	V4 Ülkeleri	Panel Veri	DYY'nin istihdam üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Jude ve Silaghi (2016)	1995-2012	20 Merkez ve Doğu Avrupa Ülkesi	Panel Veri	DYY'nin istihdam üzerinde kısa dönem negatif, uzun dönem pozitif etki yarattığı ve AB üyesi olmayan ülkelerde bu etkinin önemli olmadığı tespit edilmiştir.
Çolak ve Alakbarov (2017)	1995-2013	9 Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkesi	Panel Veri	DYY ile istihdam arasında uzun dönemli pozitif ilişkinin olmasına karşın, DYY'nin istihdam yaratıcı etkisinin sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5, Türkiye için doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisini inceleyen ampirik çalışma özetlerini göstermektedir. Tablo 5'te yer alan çalışmalarda, doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratma konusunda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların yanında, Bayar (2014), Peker ve Göçer (2010), Mucuk ve Demirsel (2013), Günaydın ve Çetin

(2015) Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların işsizlik üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Bayar (2014), 2000:Q1-2013:Q3 dönemi için ARDL sınır testi yaklaşımı ile doğrudan yabancı yatırımlar ile işsizlik arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir. Aynı ekonometrik yöntemi kullanan Peker ve Göçer (2010), 2000:Q1-2009:Q4 döneminde doğrudan yabancı yatırımların uzun dönemde işsizlik üzerinde etkili olmadığını, kısa dönemde doğrudan yabancı sermayedeki yüzde 1’lik değişimin işsizliği cari dönemde yüzde 0,53 oranında artırdığını ortaya koymuştur. Mucuk ve Demirsel (2013), uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların işsizliği artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. 1988-2013 dönemi verileri ile ARDL sınır testi ve Granger nedensellik analizini kullanan Günaydın ve Çetin (2015), doğrudan yabancı yatırımların uzun ve kısa dönemde genç işsizlik üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu ve uzun dönemde iki değişken arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmiştir.

Tablo 5. Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırımlar-İstihdam İlişkisi Üzerine Yapılmış Ampirik Çalışma Özetleri

Yazar (lar)	Dönem	Yöntem	Sonuç
Karagöz (2007)	1970-2005	Johansen Eş-bütünleşme Granger Nedensellik	DYY ile istihdam arasında eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. DYY’deki 1 birimlik artışın istihdamı 0.193 birim artırdığı belirlenmiş olup, DYY ile istihdam arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Vergil ve Ayaş (2009)	1992-2006	Panel Veri	DYY’lerin istihdamı olumsuz etkilediği ve bu olumsuz etkinin en çok imalat sanayi sektöründe gerçekleştiği tespit edilmiştir.
Bülbül ve Emirmahmutoğlu (2010)	5 bankanın yabancı sermaye tarafından satın alınan tarihleri baz alınmıştır.	Panel Veri	DYY alan 5 yabancı banka ile DYY almayan 5 Türk bankasının istihdam etkisinin araştırıldığı çalışmada; şube sayısındaki yıllık büyümenin %1 artması, yabancı sermaye alan bankalarda istihdamı %0,35 arttırırken, Türk bankalarında bu oranın %0,49 olduğu tespit edilmiştir. Bu farkın her iki şube türünün kullandığı teknoloji seviyesinin farklılığından kaynaklandığı ifade edilmiştir.
Saray (2011)	1970-2009	ARDL Modeli	Ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye akımlarının istihdam yaratıcı etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Ekinci (2011)	1980-2010	Johansen Eş-bütünleşme, Granger Nedensellik	Çalışmada, DYY ile istihdam arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır.

Yazar (lar)	Dönem	Yöntem	Sonuç
Sandalcılar (2012)	1980-2011	Johansen Eş-bütünleşme, Granger Neden-sellik	DYY ile istihdam arasında eş-bütünleşme ve nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.
Göçer ve Peker (2014)	1980-2011	Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş-bütünleşme Analizi	DYY'nin istihdam üzerinde negatif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları %10 arttığında istihdam edilen kişi sayısının %0,3 oranında azaldığını ortaya koymuştur.
Günaydın ve Çetin (2015)	1988-2013	ARDL Sınır Testi ve Granger Nedensellik Analizi	DYY'nin genç işsizlik üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, uzun dönemde genç işsizlik ve DYY arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Doğan ve Can (2016)	1970-2011	Sınır Testi, ARDL Modeli	Seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmasına karşın, ARDL modeli sonuçları DYY'nin istihdam üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir.
Koyuncu (2017)	1990-2015	Granger Ne-densellik Testi	DYY ile istihdam arasında ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Eğitimli İşgücü İlişkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar ile eğitimli iş gücü arasında tamamlayıcı bir ilişki vardır. Ev sahibi ülkedeki yabancı yatırımcıların varlığı iş gücü ve devlet için eğitime yapılan yatırımı teşvik eder. Şöyle ki; insanlar, yabancı firmaların sağladığı iş imkânlarından yararlanmak için daha yüksek eğitim düzeyine ulaşmak isteyebilirler. Devlet ise, doğrudan yabancı firmalardan teknoloji ve bilgi transferi elde etmek için beşeri sermaye birikimini desteklemek ister. Ayrıca, ev sahibi ülkedeki eğitimli iş gücünün varlığı yabancı yatırımcılar için o ülkede yatırım yapmayı daha çekici kılar (Checchi, 2007). Bu bölümde, doğrudan yabancı yatırımlar ile beşeri sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma özetlerine yer verilmiştir.

Schäöffler ve Moritz (2018), 2010 yılında Çek Cumhuriyeti'ne gelen Alman doğrudan yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkenin istihdamı üzerindeki etkisini, çalışanların eğitim seviyelerine göre incelemiştir. Analizden sonuçları, DYY alan firmaların DYY almayan firmalara göre istihdam düzeylerinin düştüğünü göstermiştir. İstihdamdaki düşüş, çalışanları eğitim seviyelerine göre farklı düzeyde etkilemiştir. Çalışmada; DYY girişinden sonra, lise derecesi olmayan ve meslek lisesi mezunu olanların istihdam seviyelerinin düştüğünü,

üniversite mezunlarının istihdam düzeylerinin arttığı ve üniversite mezunu iş gücü için talebin DYY girişinden bir yıl sonra bile artmaya devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır⁴.

Hunya ve Geishecher (2005), Merkez ve Doğru Avrupa ülkeleri için DYY'nin 25 yaş altı yüksek eğitilmiş gençlerin istihdam oranları üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Çalışmada, yabancı firmalarda yerli firmalardan daha etkin olan yeni teknolojilerin ve becerilerin eşleşmesini eğitilmiş gençlerin sağladığı ve DYY'nin genç çalışanları için nitelik artırıcı (skill upgrading effect) etkisi olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçların aksine, Huttunen (2005), 1988-2001 döneminde Finlandiya'da DYY alan firmaların, yüksek eğitilmiş (üniversite mezunu) çalışanların istihdam oranlarını düşürdüğü tespit edilmiştir. Ayrıca, yabancı yatırımcıların yaş ortalaması daha yüksek olan çalışanları istihdam ettiği tespit edilmiştir.

Hale ve Long (2006), Çin'de DYY'nin teknoloji transferi yayılım etkisinin (technology spillover effects), sadece eğitilmiş genç çalışanların (yaş ortalaması 33'ten az) yüksek olduğu firmalar için pozitif olduğunu, çalışanların yaş ortalamasının 33'ten fazla olan firmalar için etkinin negatif olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bu durumun, gençlerin edinilen bilgiyi geliştirmeleri ve yeni becerileri öğrenmelerinin daha kolay olmasından kaynakladığı ifade edilmiştir. Todo vd. (2009), Çin'e DYY aracılığıyla gelen bilgi transferinin (knowledge spillovers) yerli firmalara aktarılmasının, yabancı firmaların yüksek eğitilmiş (üniversite ve sonrası) çalışanları istihdam etmesi ile gerçekleştiğini tespit etmiştir.

Almeide (2005), 1991-1998 yılları arasında Portekiz'de yabancı firmaların, eğitim düzeyleri yüksek olan çalışanlara sahip yerli firmaları satın aldığını, dolayısıyla DYY'nin istihdam edilen eğitilmiş çalışanların oranı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ek olarak, DYY'nin çalışanların yaş dağılımı, cinsiyeti ve hizmet süreleri üzerinde de önemli değişiklikler yaratmadığı bulunmuştur. Becker ve Muendler (2008), Almanya için DYY'nin eğitilmiş çalışanların (yükseköğretim mezunu) daha az eğitilmiş çalışanlara göre istihdam düzeylerini daha fazla arttırdığını tespit etmiştir.

Bandick ve Karpaty (2011), 1993-2002 yıllarında İsveç'te DYY alan üretim firmalarında vasıflı çalışanların (lise sonrası eğitim düzeyine sahip) istihdam oranlarının daha az vasıflı çalışanlara göre daha fazla arttığını tespit etmiştir. Souare ve Zhou (2016), 1998-2000 döneminde Kanada için DYY girişlerinin vasıflı çalışanlara (en az lise sonrası eğitilmiş) talebi arttırdığını tespit etmiştir.

⁴ Schäßfler ve Moritz (2018), mesleki eğitim almayan ya da lise derecesi olmayan çalışanları düşük vasıflı (low-skilled), mesleki lise mezunu çalışanları orta vasıflı (medium-skilled) ve üniversite mezunu çalışanları yüksek vasıflı (high-skilled) olarak nitelendirmiştir.

Literatürde, eğitilmiş iş gücünün ev sahibi ülkeye doğrudan yabancı yatırım çekmede önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Lin (2011), 2004 yılında Çin’de üretim sektöründe istihdam edilen çalışanların eğitim düzeylerinin DYY çekmedeki rolü incelemiştir. Çalışanların eğitim düzeylerinin beş kategoride incelendiği çalışmada, daha yüksek eğitilmiş çalışanların olduğu firmaların doğrudan yabancı yatırımları daha fazla çektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, Gao (2005) çalışanların eğitim düzeylerinin Çin’e DYY çekmede önemli ölçüde pozitif etki yarattığını bulmuştur. Ek olarak, DYY’nin çalışanların eğitim düzeylerine gelişmiş ekonomilerde gelişmekte olan ülkelere göre daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir.

28 AB ülkesi için 2000-2017 dönemini kapsayan Smionescu ve Naroş (2019) çalışmasında, DYY’nin üniversite mezunu gençlerin istihdamının yüksek olduğu AB ülkelerini seçtiğini tespit edilmiştir. Fazekas (2000), Budapeşte’de DYY’nin nüfusun eğitim düzeyinin yüksek olduğu bölgeleri seçtiğini bulmuştur. Akın ve Vlad (2011), 1980-1999 dönemi için gelir gruplarına göre 165 ülkede, daha yüksek eğitim düzeyine (özellikle yükseköğretim eğitim düzeyine) sahip ülkelerde DYY düzeyinin önemli ölçüde daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Carstensen ve Toubal (2004), Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri için ev sahibi ülkenin yükseköğretilmiş iş gücünün DYY üzerinde güçlü bir şekilde pozitif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Aynı ülke grubu için Talpos ve Enache (2010), ortaokul eğitim düzeyinden daha düşük eğitim düzeyi ile DYY arasında negatif, yükseköğretim eğitim düzeyinin DYY ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Daha fazla yabancı sermaye çekmek için özellikle yükseköğretim eğitim düzeyine yatırım yapılmanın gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Checchi (2007), 1985-2000 döneminde 112 ülke için DYY’nin eğitime katılım oranı üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonuçları, DYY’nin ortaöğretim katılım oranı üzerinde negatif yükseköğretim katılım oranı üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermiştir. Quazi vd. (2017), 1972-2013 döneminde Pakistan’da DYY’nin yükseköğretim kayıt sayısı üzerinde uzun ve kısa dönemde pozitif etki yarattığını ve DYY’den yükseköğretim düzeyine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Cleeve vd. (2015), 1980-2012 dönemi ile Sahraaltı Afrika için beşeri sermaye düzeyinin DYY üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, yükseköğretime kayıt oranının DYY üzerinde diğer eğitim düzeylerinden çok daha fazla pozitif etki yarattığı tespit edilmiştir.

4. Teorik Çerçeve

Doğrudan yabancı yatırımların istihdamda değişiklik yaratması konusunu, emek talebinin doğrudan yabancı yatırımlar ile genişletilmiş basit bir modeli ile ele alabiliriz. Doğru-

dan yabancı yatırımların emek kullanımının etkinliğini arttırdığını göz önüne alarak, t zamanında i ülkesi için kârı maksimize eden bir firmanın Cobb-Douglas üretim fonksiyonu:

$$Y_{it} = A^\gamma K_{it}^\alpha L_{it}^\beta \quad (1.1)$$

(1.1) numaralı denklemde yer alan Y reel üretimi, K sermaye stokunu, L çalışan sayısını, A teknolojik ilerlemeyi, α üretimin sermaye esnekliği, β üretimin emek esnekliği, γ ise üretim sürecinin A verimliliğinde değişikliklere sebep olan faktörleri temsil etmektedir (Greenaway vd. 1999).

Kârı maksimize eden firmalar, marjinal değerleri fiyatlarına eşitleninceye kadar girdileri kullanacaktır. Böylece; emeğin marjinal değeri ücret düzeyine (w) ve sermayenin marjinal değeri sermayenin maliyetine (c) eşit olacaktır. Sermaye stokunun toplu düzeyde hesaplanma sorunsalı olduğundan (1.1) numaralı eşitlikten sermaye stokunu çıkarırsak;

$$Y_{it} = A^\gamma [(\alpha/\beta) \cdot N_{it} (w_{it}/c_{it})]^\alpha L_{it}^\beta \quad (1.2)$$

(1.2) numaralı eşitlikte yer alan N istihdam düzeyini temsil etmektedir. Denklemde her iki tarafın logaritmasını alarak i ülkesinin t zamanındaki emek talebini elde edebiliriz.

$$\ln L_{it} = \phi_0 + \phi_1 \ln Y_{it} + \phi_2 \ln (w_{it}/c_{it}) \quad (1.3)$$

DYY'nin A parametresinin teknik verimliliğini etkilemesi, DYY'nin rolüne ilişkin kanıt sağlamaktadır (Borensztein vd., 1998). Böylece, üretimin teknik verimliliğinin zamanla artacağını ve bu gelişimin DYY yoluyla gelen teknoloji transferi tarafından etkilendiğini varsayabiliriz. Greenaway vd. (1999) çalışmasına benzer şekilde, teknik verimliliği DYY'nin fonksiyonu olarak (1.4) numaralı denklemdeki gibi modelleyebiliriz.

$$A_{it} = e^{\delta_0 T_i} FDI_{it}^{\delta_1} \quad (1.4)$$

FDI, i ülkesinde t zamanındaki doğrudan yabancı sermaye stoku, T zaman trendi ve $\delta_0, \delta_1 > 0$. A_{it} teriminin logaritmasını alarak ve (1.3) numaralı denklemde yerine koyarak (1.5) numaralı eşitliği elde edebiliriz.

$$\ln L_{it} = \lambda + \phi_1 \ln Y_{it} + \phi_2 \ln (w_{it}/c_{it}) + \phi_3 \ln FDI_{it} + \phi_4 T \quad (1.5)$$

İstihdamın çıktı düzeyi ile pozitif, ücret düzeyi ile negatif ilişki olması beklenir. Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisi her iki yönde de olabilmektedir (Jude ve Silaghi, 2016). Dolayısıyla, emek talebinin bir belirleyicisi olarak DYY'nin rolü, izleyen bölümde ampirik olarak incelenecektir.

5. Veri Seti ve Yöntem

Doğrudan yabancı yatırımların, 2005:Q1-2018:Q2 dönemi için eğitilmiş genç iş gücünün istihdamı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla kullanılan değişkenler ve sembolleri Tablo 6’da sunulmaktadır.

Tablo 6. Değişkenler ve Sembolleri

FDI	Doğrudan yabancı yatırımlar
HIGHER	Yükseköğretim mezunlarının genç istihdam oranı (%)
HIGH	Genel lise mezunlarının genç istihdam oranı (%)
VOC	Meslek lisesi mezunlarının genç istihdam oranı (%)
PRI	İlköğretim mezunlarının genç istihdam oranı (%)
JUN	İlkokul mezunlarının genç istihdam oranı (%)

Tablo 6’te sunulan istihdam oranları (yüzde) Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından; doğrudan yabancı yatırım girişleri T.C. Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)’den milyon ABD doları cinsinden elde edilmiştir. Mevsimsellik etkileri olduğu tespit edilen FDI, HIGHER, HIGH, VOC ve PRI serileri Troma-Seats yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmıştır. Çalışmada kullanılan tüm serilerin logaritmaları alınarak çalışmaya dahil edilmiştir. Logaritmaları alınan serilerin başına “L” simgesi eklenmiştir (LFDI, LHIGHER, LHIGH, LVOCL, LPRI, LJUN).

Uygulamalı analizde ilk olarak serilerin durağanlıkları ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) testleri ile analiz edilmiştir. Durağanlık analizinden sonra DYY ile yükseköğretim, lise, meslek lisesi, ilköğretim ve ilkokul mezunlarının genç istihdam oranları arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Eş-bütünleşme ilişkisi bulunan seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler, ARDL (Autoregressive Distribution Lag) modelleri kurularak incelenmiştir⁵.

⁵ 2018 yılı itibarıyla; ilkokul, ilköğretim, genel lise, meslek lisesi ve yükseköğretim mezunu 15-24 yaş grubunun, %3,6’sını ilkokul, %26,3’ünü ilköğretim, %26,5’ini genel lise, %25,3’ünü meslek lisesi ve %18,4’ünü yükseköğretim mezunu gençler oluşturmaktadır. Analizde, DYY’nin her bir eğitim düzeyi için gerçekleşen istihdam oranları üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Diğer bir ifade ile DYY’nin hangi eğitim seviyesine sahip gençleri talep ettiği incelenmektedir (1988-2001 dönemi verileri ile Finlandiya’da DYY’nin istihdam etkisini eğitim seviyelerine göre 15-24 yaş grubu için ayrıca araştıran Huttunen (2005) çalışması incelenebilir).

5.1. Durağanlık Analizi

Çalışmada, LFDI, LHIGHER, LHIGH, LVOC ve LPRI serilerinin durağanlıklarını incelemek için kullanılan ADF ve PP test sonuçları Tablo 7’de sunulmaktadır. Serilerin düzey değerleri için sabitli ve trendli model, birinci farkları için sadece sabit terim içeren model alınmıştır.

Tablo 7. .Durağanlık Test Sonuçları

Seriler	ADF Test Sonuçları	PP Test Sonuçları
	Düzy	Düzy
LFDI	-5.39	-5.38
LHIGHER	-4.12	-4.19
LHIGH	-1.59	-1.56
LVOC	-5.16	-5.08
LPRI	-1.76	-1.86
LJUN	-1	-2.72
	Birinci Fark	Birinci Fark
LHIGH	-8.02	-8.15
LPRI	-8.76	-8.62
LJUN	-10.89	-11.63
Kritik Değerler (Düzy)		Kritik Değerler (Birinci Fark)
%1= -4.14 %5= -3.50 %10=-3.18		%1= -3.56 %5= -2.92%10= -2.60

ADF ve PP testlerinde temel hipotez serinin durağan olmadığı (birim köke sahip olduğu) şeklinde kurulmaktadır. Yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeyleri için ADF ve PP test sonuçlarına göre, LFDI ve LVOC serilerinin düzey değerleri tablo kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük bulunmuştur. LHIGH, LPRI ve LJUN serilerinin düzey değerleri tablo kritik değerlerden mutlak değer olarak küçük, birinci farklarda hesaplanan değerler tablo kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük bulunmuştur. LHIGHER serisinin düzey değeri; ADF test sonucuna göre yüzde 5 ve yüzde 10 anlam düzeylerinde, PP test sonucuna göre tüm anlam düzeylerinde tablo kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük bulunmuştur.

Birim kök test sonuçlarına göre; LFDI, LVOC ve LHIGHER serilerinin düzeyde durağan (I(0)), LHIGH, LPRI ve LJUN serilerinin birinci dereceden durağan (I(1)) oldukları belirlenmiştir.

5.2. Eş-bütünleşme Testi

Engle ve Granger (1987), Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) tarafından gerçekleştirilen eş-bütünleşme testleri için tüm serilerin düzeyde durağan olmamaları ve aynı dereceden farkı alındığında durağan hale gelmeleri gerekmektedir. Eğer serilerden bir veya daha fazlası düzey halinde durağan ise $I(0)$ bu testler ile eş-bütünleşme ilişkisi araştırılamaz. Bu sorun Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımı ile ortadan kalkmaktadır. Sınır testi yaklaşımına göre serilerin $I(0)$ veya $I(1)$ olmalarına bakılmaksızın seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılabilir (Pesaran vd., 2001; Narayan ve Narayan, 2005). Çalışmamızda, serilerin durağanlık özelliklerinin farklı olması ve sınır testinin alternatif eş-bütünleşme testlerine göre daha iyi istatistiksel özelliklere sahip olması nedeniyle, seriler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımıyla araştırılmıştır.

t trend değişkenini, m gecikmesi sayısını temsil etmek üzere, sınır testi için oluşturulan kısıtlanmamış hata düzeltme modelinin (UECM) çalışmamıza uyarlanmış hali aşağıdaki denklemlerde gösterilmektedir.

$$\Delta LHIGHER_t = a_0 + a_{1t} + \sum_{i=1}^p a_{2i} \Delta LHIGHER_{t-i} + \sum_{i=0}^p a_{3i} \Delta LFDI_{t-i} + a_4 LHIGHER_{t-1} + a_5 LFDI_{t-1} + u_t \quad (1)$$

$$\Delta LHIGH_t = a_0 + a_{1t} + \sum_{i=1}^p a_{2i} \Delta LHIGH_{t-i} + \sum_{i=0}^p a_{3i} \Delta LFDI_{t-i} + a_4 LHIGH_{t-1} + a_5 LFDI_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$$\Delta LVOC_t = a_0 + a_{1t} + \sum_{i=1}^p a_{2i} \Delta LVOC_{t-i} + \sum_{i=0}^p a_{3i} \Delta LFDI_{t-i} + a_4 LVOC_{t-1} + a_5 LFDI_{t-1} + u_t \quad (3)$$

$$\Delta LPRI_t = a_0 + a_{1t} + \sum_{i=1}^p a_{2i} \Delta LPRI_{t-i} + \sum_{i=0}^p a_{3i} \Delta LFDI_{t-i} + a_4 LPRI_{t-1} + a_5 LFDI_{t-1} + u_t \quad (4)$$

$$\Delta LJUN_t = a_0 + a_{1t} + \sum_{i=1}^p a_{2i} \Delta LJUN_{t-i} + \sum_{i=0}^p a_{3i} \Delta LFDI_{t-i} + a_4 LJUN_{t-1} + a_5 LFDI_{t-1} + u_t \quad (5)$$

Eş-bütünleşme ilişkisinin varlığının test edilmesi için bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikmelerine eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığı şeklinde kurulan $(H_0: \alpha_4 = \alpha_5 = 0)$ F testi yapılır ve hesaplanan F istatistiği Pesaran vd. (2001)'deki tablo alt ve

üst kritik değerleri ile karşılaştırılır. Hesaplanan F istatistiğinin Pesaran alt kritik değerinden küçük olması, seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığı; hesaplanan F istatistiğinin Pesaran üst kritik değerinden büyük olması, seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir. Seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra ARDL modelleri kurulur (Pesaran vd., 2001; Karagöl vd., 2007). Sınır testi sonuçları Tablo 8’de sunulmaktadır.

Tablo 8. Sınır Testi Sonuçları

Seriler	K	F istatistiği	%5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler	
			Alt Sınır	Üst Sınır
LHIGHER	1	5.44	4.68	5.15
LHIGH		0.47		
LVOC		9.54		
LPRI		6.20		
LJUN		4.08		

Not: K değeri; (1), (2), (3), (4) ve (5) numaralı denklemlerin her birindeki bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd. (2001:301)’deki Tablo CI(iv)’den alınmıştır.

Sınır testi sonuçlarına göre, LHIGH ve LJUN serileri için hesaplanan F istatistikleri Pesaran’ın alt kritik değerinden küçük olduğu için temel hipotez reddedilememiştir. LHIGHER, LVOC, LPRI serileri için hesaplanan F istatistikleri, Pesaran’ın üst kritik değerini aştığı için temel hipotez reddedilmiştir. Diğer bir ifade ile doğrudan yabancı yatırım girişleri ile sadece yükseköğretim, meslek lisesi ve ilköğretim mezunu genç istihdam oranları arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmuştur.

5.3. ARDL Modeli

Eş-bütünleşme ilişkisi bulunan seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli statik ilişkileri tespit etmek amacıyla ARDL (Autoregressive Distribution Lag) modelleri kurulmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar ile yükseköğretim, meslek lisesi ve ilköğretim mezunlarının istihdamı arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesi için ARDL modellerinin çalışmamıza uyarlanmış hali sırasıyla (6), (7) ve (8) numaralı denklemlerde gösterilmektedir.

$$LHIGHER_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_{1i} LHIGHER_{t-i} + \sum_{i=0}^n a_{2i} LFDI_{t-i} + u_t \quad (6)$$

$$LVOC_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_{1i} LVOC_{t-i} + \sum_{i=0}^n a_{2i} LFDI_{t-i} + u_t \quad (7)$$

$$LPRI_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_{1i} LPRI_{t-i} + \sum_{i=0}^n a_{2i} LFDI_{t-i} + u_t \quad (8)$$

(6), (7) ve (8) numaralı denklemlerde yer alan m ve n, gecikme değerlerini göstermekte olup, ARDL modelinde gecikme sayılarının belirlenmesi için Schwarz (SIC) bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Seriler arasındaki kısa dönem ilişkinin araştırılması için ARDL yaklaşımına dayalı hata düzeltme modelinin çalışmamıza uyarlanmış hali (9), (10) ve (11) numaralı denklemlerde gösterilmektedir.

$$\Delta \text{LHIGHER}_t = a_0 + a_1 \text{ECM}_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_{2i} \Delta \text{LHIGHER}_{t-i} + \sum_{i=0}^n a_{3i} \Delta \text{LFDI}_{t-i} + u_t \quad (9)$$

$$\Delta \text{LVOC}_t = a_0 + a_1 \text{ECM}_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_{2i} \Delta \text{LVOC}_{t-i} + \sum_{i=0}^n a_{3i} \Delta \text{LFDI}_{t-i} + u_t \quad (10)$$

$$\Delta \text{LPRI}_t = a_0 + a_1 \text{ECM}_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_{2i} \Delta \text{LPRI}_{t-i} + \sum_{i=0}^n a_{3i} \Delta \text{LFDI}_{t-i} + u_t \quad (11)$$

(9), (10) ve (11) numaralı denklemlerde yer alan ECM_{t-1} değişkeni uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ECM_{t-1} değişkeninin katsayısı, kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini göstermektedir (Karagöl vd., 2007: 78).

Tablo 9, Tablo 10 ve Tablo 11 sırasıyla LHIGHER, LVOC ve LPRI serileri için ARDL modeli tahmin sonuçlarını göstermektedir ($X^2\text{BG}$, $X^2\text{WHITE}$, $X^2\text{RAMSEY}$ sırasıyla otokorelasyon, değişen varyans ve model kurma hatası sınaması istatistikleridir (*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir).

Tablo 9. LHIGHER Serisi İçin ARDL (1,0) Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
LHIGHER (-1)	0.452	3.937
LFDI	0.025	2.266
C	1.970	4.683
ARDL (1,0) Modeli Tanısal Denetim Sonuçları		
$X^2\text{BG}$	0.908 [0.4102]	
$X^2\text{WHITE}$	0.677 [0.4146]	
$X^2\text{RAMSEY}$	1.062 [0.2933]	
ARDL (1,0) Modelinin Uzun Dönem Katsayıları		
LFDI	0.046	2.560*
C	3.595	24.789*
ARDL (1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları		
D (LFDI)	0.029	3.392*
ECM (-1)	-0.519	-4.207*

Tablo 9’da yer alan uzun dönem ARDL modeli sonuçları, DYY ile yükseköğretim istihdamı arasında uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu

göstermektedir. Uzun dönem ARDL modeli sonuçlarına göre, uzun dönemde DYY'deki yüzde 1'lik artış yükseköğretim istihdam oranında yaklaşık yüzde 0.05'lik bir artışa neden olmaktadır. Modelde yer alan kısa dönemli hata düzeltme sonuçlarına göre, DYY ile yükseköğretim istihdamı arasında kısa dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hata düzeltme sonuçlarına göre DYY büyümesinde 1 puanlık artış, yükseköğretim istihdam büyüme oranında 0.03 puanlık bir artışa yol açmaktadır. Hata düzeltme değişkeninin katsayısı beklendiği gibi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Modelde yaklaşık -0.52 olarak bulunan hata düzeltme değişkeninin katsayısı, uzun dönem dengeden bir sapma olması halinde sistemin 1.9 çeyrekte dengeye geleceğini göstermektedir.

Tablo 10. LVOC Serisi İçin ARDL (1,0) Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
LVOC (-1)	0.219	1.747***
LFDI	0.027	2.854*
C	2.741	6.004
ARDL (1,0) Modeli Tanısal Denetim Sonuçları		
X ² BG	0.537[0.5877]	
X ² WHITE	0.302[0.5853]	
X ² RAMSEY	1.021[0.3124]	
ARDL (1,0) Modelinin Uzun Dönem Katsayıları		
LFDI	0.035	2.990*
C	3.511	37.020*
ARDL (1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları		
D (LFDI)	0.025	3.257*
ECM (-1)	-0.800	-5.859*

Tablo 10'da yer alan ARDL modeli sonuçları, DYY ile meslek lisesi istihdamı arasında uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Uzun dönem ARDL modeli sonuçlarına göre, uzun dönemde DYY'deki yüzde 1'lik artış meslek lisesi istihdamını yüzde 0.03 arttırmaktadır. ARDL (1,0) modeline dayalı kısa dönemli hata düzeltme sonuçları, DYY ile meslek lisesi istihdamı arasında kısa dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, DYY büyümesinde 1 puanlık artış, meslek lisesi istihdam büyüme oranında 0.02 puanlık bir artışa yol açmaktadır. Modelde -0.80 değerini alan hata düzeltme değişkeninin katsayısı beklendiği gibi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu katsayı değerinin anlamı, kısa dönemde uzun dönem dengeden bir sapma olması halinde sistemin 1.2 çeyrekte dengeye geleceğidir.

Tablo 11. LPRI Serisi İçin ARDL (1,0) Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
LPRI (-1)	1.001	58.85*
LFDI	-0.011	-0.837
C	0.105	0.860
ARDL (1,0) Modeli Tanısal Denetim Sonuçları		
X ² BG	1.156 [0.3232]	
X ² WHITE	0.001 [0.9811]	
X ² RAMSEY	0.384 [0.7026]	
ARDL (1,0) Modelinin Uzun Dönem Katsayıları		
LFDI	10.019	0.062
C	-98.612	-0.060
ARDL (1,0) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları		
D (LFDI)	-0.029	-2.685*
ECM (-1)	0.001	4.112*

LPRI serisi için tahmin edilen ARDL (1,0) modeli sonuçlarına göre, DYY'nin ilköğretim istihdamı üzerinde uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Hata düzeltme modeli sonuçları, DYY ile ilköğretim istihdamı arasında kısa dönemde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre, DYY büyümesindeki 1 puanlık artış, ilköğretim istihdam büyüme oranında yaklaşık 0.03 puanlık bir azalışa yol açmaktadır. Tablo 11'de yer alan hata düzeltme değişkeninin katsayısının (ECM_{t-1}) işareti beklendiği gibi negatif çıkmamıştır. Bu sonuç, uzun dönemde DYY'deki şokların ilköğretim istihdamına etkisinin olmadığını göstermektedir.

6. Sonuç

Küreselleşme ile birlikte sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kalkması, doğrudan yabancı yatırımların; ekonomik büyüme, istihdam gibi makroekonomik etkiler yaratmasına neden olmuştur. Bu etkiler, özellikle tasarruf düzeyleri düşük ve sermaye ihtiyacı yüksek olan ülke ekonomilerinin gelişimi için önem teşkil etmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlardan beklenen potansiyel faydalardan biri, girdiği ülkenin istihdamını arttırmasıdır. Literatürde, doğrudan yabancı yatırımlar ile beşeri sermayenin özellikleri (eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet gibi) arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar son yıllarda artmasına karşın, Türkiye için söz konusu konu ile ilgili çalışma eksikliği gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların eğitim seviyelerine göre genç istihdam üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Uygulamalı analizde, Türkiye'de 2005:Q1-2018:Q2 dönemi için doğrudan yabancı yatırım girişlerinin; ilköğretim, meslek lisesi, genel lise ve yükseköğretim mezunu gençlerin istihdam oranları üzerindeki etkisi sınır testi yaklaşımı ve ARDL modelleri ile

araştırılmıştır. Ampirik analizde ilk olarak, kullanılan serilerin durağanlıkları ADF ve PP testleri kullanılarak incelenmiştir. Durağanlık test sonuçlarına göre LFDI, LVOC ve LHIGHER serilerinin düzeyde durağan (I(0)), LHIGH, LPRI ve LJUN serilerinin birinci dereceden durağan (I(1)) oldukları bulunmuştur. Durağanlık analizinden sonra doğrudan yabancı yatırımlar ile ilköğretim, meslek lisesi, genel lise ve yükseköğretim genç istihdam oranları arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımıyla incelenmiştir. Sınır testi sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırımlar ile yükseköğretim, meslek lisesi ve ilköğretim genç istihdam oranları arasında eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilen seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli statik ilişkiyi tespit etmek amacıyla ARDL modelleri kurulmuştur. ARDL modelleri sonuçlarına göre; doğrudan yabancı yatırımlar, yükseköğretim ve meslek lisesi genç istihdam oranlarını uzun ve kısa dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde etkilemektedir. Doğrudan yabancı yatırımlardaki yüzde 10'lık artış yükseköğretim genç istihdam oranını yüzde 0.5, meslek lisesi genç istihdam oranını yüzde 0.3 arttırmaktadır. Kısa dönemli hata düzeltme sonuçları, doğrudan yabancı yatırım büyümesindeki 1 puanlık artışın, yükseköğretim genç istihdam büyüme oranında 0.03 puan, meslek lisesi genç istihdam büyüme oranında 0.02 puanlık bir artışa yol açtığını göstermiştir. Model sonuçları; doğrudan yabancı yatırımların ilköğretim genç istihdamını kısa dönemde negatif yönde etkilediğini fakat uzun dönemde ilköğretim genç istihdamı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. ARDL modelleri sonuçları, doğrudan yabancı yatırımların uzun ve kısa dönemde en çok yükseköğretim genç istihdam oranı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular; Becker ve Muendler (2008), Bandick ve Karpaty (2011), Schäßöfler, Moritz (2018), Hunya ve Geishecher (2005) çalışma sonuçları ile uyumludur. Söz konusu çalışmalarda, doğrudan yabancı yatırımların eğitim seviyesi daha yüksek olanların istihdam düzeylerini daha fazla arttırdığı ortaya konmuş olup, Hunya ve Geishecher (2005) doğrudan yabancı yatırımların 25 yaş altı nitelikli gençlerin (skilled young) istihdamını arttırdığını tespit etmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların; ilköğretim mezunu gençlerin istihdamı üzerinde etkili olmaması, ilköğretim mezunu gençlerin istihdamı üzerinde kısa dönemde negatif etkiye sahip olması ve en yüksek pozitif etkinin yükseköğretim mezunu gençlerin istihdamında gerçekleşmesi, yabancı yatırımcıların eğitilmiş gençleri talep ettiğini göstermektedir. Checchi (2007) çalışmasında vurgulandığı gibi, devletin eğitime yaptığı yatırımları arttırarak beşeri sermaye birikimini desteklemesi, eğitilmiş çalışanlar aracılığıyla yabancı firmalardan edinilen teknoloji ve bilgi transferinin artmasını sağlayacaktır. Bu transfer için eğitilmiş genç çalışanların daha verimli olabilmesi (Fazekas, 2000; Hunya ve Geishecher, 2005; Hale ve Long, 2006), gençler için yüksek eğitimin teşvik edilmesini gerekli kılmaktadır. Gençlerin

üniversite eğitimleri için destek verilmesinin yanında, lise düzeyinde meslek edindirme eğitiminin de teşvik edilmesi gereklidir. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırımların genel olarak genç istihdam üzerinde sınırlı bir etkisinin olması nedeniyle, ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların şirket satın alma ve/veya birleşmeleri şeklinde değil, daha çok yeni firmaların kurulması yoluyla gerçekleşmesine yönelik politikalar oluşturulmalıdır. İşgücü piyasasında en tecrübesiz grubu oluşturan gençler için işverenlere teşvik verilmesi ve kayıt dışılığın azaltılması amacıyla İŞKUR aracılığıyla istihdamın desteklenmesi önem taşımaktadır.

Uluslararası yazında, iş gücü piyasasında gençlerin durumuna ilişkin yapılmış çok sayıda çalışma olmasına karşın, Türkiye’de genç istihdam ve/veya genç işsizlik üzerine yapılmış çalışma eksikliği gözlemlenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar ve diğer makroekonomik faktörlerin, 15-24 yaş grubunu oluşturan gençlerin istihdamı üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar arttırılmalı ve ampirik analizlerde eğitim düzeyi, cinsiyet ve çalışılan sektör ayrımı yapılarak gençlerin iş gücü piyasasında daha aktif olarak yer alabilmeleri için politika önerileri üretilmelidir. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırımlar ile çalışanların eğitim düzeyi arasındaki ilişki çift yönlü olarak araştırılmalıdır. Ev sahibi ülkenin sahip olduğu iş gücünün eğitim düzeyinin doğrudan yabancı yatırımları çekmedeki rolünün belirlenmesi, doğrudan yabancı yatırımlar ile beşeri sermaye arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması bakımından önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

- ABOR, Joshua ve Simon K. HARVEY; (2008), “Foreign Direct Investment and Employment: Host Country Experience”, *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1(2), ss. 213-225.
- AKIN, M.Şeref ve Valerica VLAD; (2011), “The Relationship between Education and Foreign Direct Investment: Testing The Inverse U Shape”, *European Journal of Economic and Political Studies*, 4(1), ss.27-46.
- ALMEIDA, Rita; (2005), “The Labor Market Effects of Foreign Owned Firms”, *The World Bank*, ss. 1-28.
- ANYANWU, John C.; (2013), “Characteristics and Macroeconomic Determinants of Youth Employment in Africa”, *African Development Review*, 25(2), ss. 107-129.
- AZAM, Muhammad, Saleem KHAN, Zalina Binti ZAINAL, Namasivayam KARUPPIAH, Farah KHAN; (2015), “Foreign Direct Investment and Human Capital: Evidence from Developing Countries”, *Investment Management and Financial Innovations*, 12(3), ss. 155-162.
- BANDICK, Roger ve Patrik KARPATY; (2011), “Employment Effects of Foreign Acquisition”, *International Review of Economics and Finance*, 20, ss. 211–224.
- BAYAR, Yılmaz; (2014), “Effects of Economic Growth, Export and Foreign Direct Investment

- Inflows on Unemployment in Turkey”, *Investment Management and Financial Innovations*, 11(2), 20-27.
- BECKER, Sascha O. ve Marc-Andreas MUENDLER; (2008), “The Effect of FDI on Job Security”, *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 8(1), ss. 1-44.
- BRINCIKOVA, Zuzana ve Lubomir DARMO; (2114), “The Impact of FDI Inflow on Employment in V4 Countries”, *European Scientific Journal*, 1857-7881, ss. 245-252.
- BORENSZTEIN, E., J. De GREGORIO , J-W. LEE, (1998), “How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?”, *Journal of International Economics*, 45, ss. 115–135.
- BÜLBÜL, Okan G. ve Furkan EMİRMAHMUTOĞLU; (2010), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), ss. 205-238.
- CARSTENSEN, Kai ve Farid TOUBAL; (2004), “Foreign Direct Investment in Central and Eastern European Countries: A Dynamic Panel Analysis”, *Journal of Comparative Economics*, 32, ss. 1-27.
- CHECCHI, D., De Simone, G. Ve Faini, R.; (2007), “Skilled Migration, FDI and Human Capital Investment”, *IZA Discussion Paper*, 2795, ss. 1-30.
- CHENG, Leonard K. ve KWAN, Yum K.; (2000), “What Are The Determinants Of The Location Of Foreign Direct Investment? The Chinese Experience”, *Journal of International Economics*, 51, ss. 379-400.
- CHOUDHRY, M. Tanveer, Enrico MARELLI ve Marcello SIGNORELLI; (2010), “The Impact of Financial Crises on Youth Unemployment Rate”, *Quaderni del Dipartimento di Economia, Finanza e Statistica*, 79, ss. 1-18.
- CLEEVE, Emmanuel A., Yaw DEBRAH ve Zelealem YIHEYIS; (2015), “Human Capital and FDI Inflow: An Assessment of the African Case”, *World Development*, 74, 1–14,
- ÇOLAK, Olcay ve Naib ALAKBAROV; (2017), “Does Foreign Direct Investments Contribute to Employment? Empirical Approach for The Common Wealth of Independent States”, *Bilig*, 83, ss. 147-169.
- DEBAERE, Peter, Hongshik LEE ve Joonhyung LEE; (2010), “It Matters Where You Go. Outward Foreign Direct Investment and Multinational Employment Growth At Home”, *Journal of Development Economics*, 91, ss. 301-309.
- DOĞAN, Buhari ve Muhlis CAN; (2016), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar İstihdamı Etkiliyor Mu?: Türkiye Örneğinde ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(614), ss. 9-20.
- EKİNCİ, Aykut; (2011), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), ss. 71-96.
- ERNST, Christoph; (2005), “The FDI-Employment Link in a Globalizing World: The Case of Argentina, Brazil and Mexico”, *Employment Strategy Papers*, 17, Employment Analysis Unit, Employment Strategy Department, ss. 1-45.

- FAZEKAS, Károly; (2000), “The Impact Of Foreign Direct Investment Inflows on Regional Labour Markets in Hungary”, SOCO Project Paper, 77c, 1-23.
- GAO, Ting; (2005), “Labor Quality and The Location Of Foreign Direct Investment: Evidence From China”, China Economic Review, 16, ss. 274– 292.
- GÖÇER, İsmet, Mehmet MERCAN ve Osman PEKER; (2013), “İhracat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İşsizlik: Türkiye Örneği”, Business and Economics Research Journal, 4(1), ss. 103-120.
- GÖÇER, İsmet ve Osman PEKER; (2014), “Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırımlı Eş-bütünleşme Analizi”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 21(1), ss. 107-123.
- GÖRG, Holger ve Eric STROBL; (2002), “Spillovers from Foreign Firms through Worker Mobility: An Empirical Investigation” University of Nottingham IZA Discussion, 591, ss. 1-22.
- GÖRLICH, Dennis, Ignat STEPANOL ve Fares AL-HUSSAMI; (2013), “Youth Unemployment in Europe and the World Causes, Consequences and Solutions”, Kiel Policy Brief, 59, ss. 1-11.
- GREENAWAY, David, Robert C. HİNE, Peter WRIGHT; (1999), “ An empirical assessment of the impact of trade on employment in the United Kingdom”, European Journal of Political Economy, 15, ss. 485-500.
- GÜNAYDIN, Davuthan ve Murat ÇETİN; (2015), “Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, ss.17-34.
- HALE, Galina ve Cheryl LONG; (2006), “What Determines Technological Spillovers of Foreign Direct Investment: Evidence from China”, Yale University Center Discussion Paper, 934, ss. 1-31.
- HUNYA, Gábor ve Ingo GEİSHECKER; (2005), “Employment Effects of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe”, WIIW Research Reports, 321, ss. 1-35.
- HUTTUNEN, Kristiina; (2005), ”The Effect of Foreign Acquisition on Employment and Wages: Evidence from Finnish Establishments”, Helsinki Center of Economic Research, 62, ss. 1-23.
- INEKWE, J. Nkwoma; (2013), “FDI, Employment and Economic Growth in Nigeria”, African Development Review, 25(4), ss. 421-433.
- International Labour Organization (ILO); (2016), “World Employment Social Outlook: Trends 2016”, International Labour Office, Geneva, ss. 1-94.
- International Labour Organization (ILO); (2017b), “Global Employment Trends for Youth”, International Labour Office, Geneva, ss. 1-115.
- International Labour Organization (ILO); (2018), “World Employment Social Outlook: Trends 2018”, International Labour Office, Geneva, ss. 1-81.
- JAVORCIK, Beate, S.; (2014), “Does FDI Bring Good Jobs to Host Countries?”, The World Bank Research Observer, 30(1), ss. 74-94.
- JAYARAMAN, T.K. ve Baljeet SİNGH; (2007), “Foreign Direct Investment and Employment

- Creation in Pacific Island Countries: An Empirical Study of Fiji”, Asia-Pacific Research and Training Network on Trade Working Paper Series, 35, ss. 1-17.
- JUDE, Cristina ve M.I. Pop SÎLAGHÎ; (2016), “Employment Effects of Foreign Direct Investment: New evidence from Central and Eastern European Countries”, *International Economics*, 145, ss. 32-49.
- KARAGÖL, Erdal, Erman ERBAYKAL ve Hasan Murat ERTUĞRUL; (2007), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), ss.72-80.
- KARAGÖZ, Kadir; (2007), “Bir Sosyal Politika Aracı Olarak İstihdamın Artırılmasında Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Konferansları Dergisi*, ss. 99 – 116.
- KOYUNCU, Fatma T.; (2017), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Uygulaması (1990-2015)”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7 (2), ss. 62-69.
- LIN Faqin; (2011), “Labor Quality and Inward FDI: A Firm-level Empirical Study in China”, *China & World Economy*,19(3), ss. 68 – 86.
- MARTIN, Gary; (2009), “A Portrait of the Youth Labor Market in 13 Countries, 1980-2007”, *Youth Labor Market, Monthly Labor Review*, ss. 3-21.
- MATTHEW, Okoro H. ve Atan A. JOHNSON; (2014), “Impact of Foreign Direct Investment on Employment Generation in Nigeria: A Statistical Investigation”, *Journal of Business and Management*, 16(3), ss. 44-56.
- MEHRA, Netrja; (2013), “Impact of Foreign Direct Investment on Employment and Gross Domestic Product in India”, *International Journal of Economics and Research*, 4(4), ss. 29-38.
- MUCUK, Mehmet ve M. Tahir DEMİRSEL; (2013), “The Effect of Foreign Direct Investments on Unemployment: Evidence from Panel Data for Seven Developing Countries”, *Journal of Business, Economics & Finance*, 2(3), ss. 53-66.
- MUGHAL, Mazhar ve Natalia VECHIU; (2009), “Does FDI Promote Higher Education? Evidence from Developing countries”, *10th Nordic Conference in Development Economics (NCDE)*, ss.18-19.
- NARAYAN, Paresh K. ve Seema Narayan; (2005), “Estimating Income and Price Elasticities of Imports for Fiji in a Cointegration Framework”, *Economic Modeling*, 22, ss. 423-438.
- O’HIGGINS, Niall; (2001), “Youth Employment and Employment Policy: A Global Perspective”, *MPRA Paper, ILO*, 23698, ss. 1-212.
- PAGÉS, Carmen ve Claudio E. MONTENEGRO; (2007), “Job Security and the Age-Composition of Employment: Evidence From Chile”, *Estudios de Economía*, 34(2), 109-139.
- PEKER, Osman ve İsmet Göçer; (2010), “Yabancı Doğrudan Yatırımların Türkiye’deki İşsizliğe Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Ege Akademik Bakış*, 10(4), ss. 1187-1194.
- PESARAN, Hashem M.,Yongcheol SHIN ve Richard J. SMITH (2001); “Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships”, *Journal of Applied Econometrics*,16, ss. 289-326.

- PINN, S.L.Shun, Kok Sook CHING, Mori KOGID, Dullah MULOK, Kasim MANSUR ve Nanthakumar LOGANATHAN; (2011), “Empirical Analysis of Employment and Foreign Direct Investment in Malaysia: An ARDL Bounds Testing Approach to Cointegration”, *Advances in Management & Applied Economics*, 1(3), ss. 77-91.
- QUBECKERbandicAZI, Wasim, Arshian Sharif ve Syed AN Raza; (2017), “Foreign Direct Investment and Higher Education Development In Pakistan: Evidence From Structural Break Testing”, *Int. J. Education Economics and Development*, 8(1), ss. 1-21.
- RIZVI, S. Z. Abbas ve Muhammad NISHAT; (2010), “The Impact of Foreign Direct Investment on Employment Opportunities: Panel Data Analysis: Empirical Evidence from Pakistan, India and China”, *The Pakistan Development Review*, 48(4), ss. 841-851.
- SANDALCILAR, A. Rıza; (2012), “Türkiye’de Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdama Etkisi: Zaman Serisi Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), ss. 273-285.
- SARAY, M. Ozan; (2011), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, 161, ss. 381-403.
- SCHÄÖFFLER, Johannes ve Michael MORITZ; (2018), “German FDI in the Czech Republic: Employment Effects in the Home Country”, *IAB-Discussion Paper*, 6, ss. 1-29.
- SMIONESCU, Mihaela ve Maria-Simona NAROŞ; (2019), “The Role Of Foreign Direct Investment in Human Capital Formation for A Competitive Labour Market”, *Management Research and Practice*, 11(1), ss. 1-14.
- SQUARE, Malick ve Boxi, ZHOU; (2016), “Foreign-affiliate Presence and Skilled Labour Demand”, *Int Econ Econ Policy*, 13, ss. 233–254.
- TALPOS, Ioan ve Cosmin ENACHE; (2010), “Searching For Human Capital Determinants of Foreign Direct Investment Inflows in The Eu New Member States”, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 12(1), ss. 483-494.
- TCMB; “Ödemeler Dengesi İstatistikleri”ne İlişkin Yöntemsel Açıklama”, *İstatistik Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- TODO, Yasuyuki ,Weiying ZHAN ve Li-An ZHOU; (2009), “Knowledge spillovers from FDI in China: The Role of Educated Labor in Multinational Enterprises”, *Journal of Asian Economics* 20, ss. 626–639.
- VACAFLORES, Diego E.; (2011), “Was Latin America Correct in Relying in Foreign Direct Investment to Improve Employment Rates”. *Applied Econometrics and International Development* 11 (2), ss. 101-122.
- VERGİL, Hasan ve Necla AYAŞ; (2009), “Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkileri”, *İktisat, İşletme ve Finans*, 24(275), ss. 89-114.
- YAYLI, Şifa ve M. Kemal DEĞER; (2012), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İstihdam Arası İlişkiler: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Dinamik Panel Veri Nedensellik Analizleri (1991-2008)”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(568), ss.43-63.

- YILDIRIM, D. Çağrı ve Özlem TOSUNER; (2014), “The Effects of FDI on Human Capital Stock in Central Asian Turkic Republics”, *Eurasian Journal of Business and Economics*, 7(14), ss.51-60.
- WAHID, Abu N.M., Rojid SAWKUT ve Boopen SEETANAH; (2009), “Determinants of Foreign Direct Investments (FDI): Lessons from the African Economies”, *Journal of Applied Business and Economics*, 9(1), ss. 1-11.
- WALS, James P. ve Jiangyan YU; (2010), “Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach”, *IMF Working Paper*, 10/187, 1-27.
- WEI, Ying; (2013), “The Effect of FDI on Employment in China”, *Iowa State University Yüksek Lisans Tezi*, ss. 1-74.